

УДК 378.147:7.05:111.852

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-9208-2025-3-243-251>

SUBSTITUTION OF THE SYSTEM OF FORMATION OF AESTHETIC CONSCIOUSNESS OF FUTURE DESIGNERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

ОБҐРУНТУВАННЯ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Oľha KOSTIUK,

Candidate of Philosophical Sciences,
Associate Professor,
Head of the Department of Design,
State Institution «Luhansk Taras
Shevchenko National University»,
3, Ivan Banka Str., Poltava, 36003,
Ukraine

Ольга КОСТЮК,

кандидат філософських наук,
доцент, завідувач кафедри
дизайну,
ДЗ «Луганський національний
університет імені Тараса
Шевченка»,
вул. Івана Банки, 3, м. Полтава,
36003, Україна

olgakostuck@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5309-2816>

ABSTRACT

The article theoretically substantiates the system of formation of aesthetic consciousness of future designers in the process of professional training. It is emphasized that the relevance of the study is due to the need to humanize design education in the conditions of technologization of the modern educational process, when attention is often focused on technical aspects of training, which narrows the humanitarian and aesthetic content of training. It is determined that in scientific works the formation of aesthetic consciousness is considered mainly fragmentarily – in the context of aesthetic education, artistic thinking or the development of a culture of perception, while the systematic approach to this process in the professional training of designers remains insufficiently developed.

The purpose of the article is to theoretically substantiate the system of formation of aesthetic consciousness of future designers in the process of professional training. As a result of the study, the content of the concept of "the system of forming the aesthetic consciousness of future designers" as an ordered integrity of interconnected structural and functional components aimed at achieving the pedagogical goal in professional training was clarified. The structure of the system was revealed, which includes the goal-result, subject-subject, environmental, content and technological components, between which there are close relationships that ensure its effective functioning. The main functions of the system of forming the aesthetic consciousness of future designers in the process of professional training were determined: axiological, personal-developmental, socio-

cultural-adaptive, corrective, integrating. Each of the indicated main functions is specified within the relevant structural components of the system of forming the aesthetic consciousness of future designers in the process of professional training.

The scientific novelty of the study lies in the theoretical substantiation of the pedagogical system for the formation of aesthetic consciousness of future designers as a holistic, interdependent structure that integrates aesthetic, axiological and professional educational principles of specialist training. The theoretical substantiation creates a basis for further pedagogical modeling and development of a structural and functional model for the formation of aesthetic consciousness of future designers in the process of professional training.

Key words: *system, general theory of systems, pedagogical system, aesthetic consciousness, future designers.*

Вступ. Відповідно до методології психолого-педагогічних досліджень, професійна підготовка майбутніх дизайнерів повинна здійснюватися переважно через педагогічну систему, яка відображає цілісність і логіку взаємодії її компонентів. Актуальність дослідження підсилюється тим, що сучасна вища освіта перебуває в умовах технологізації, коли увага зосереджується переважно на технічній і прикладній стороні дизайнерської діяльності, що нерідко призводить до звуження гуманітарного та естетичного змісту підготовки. У наукових дослідженнях проблема формування естетичної свідомості майбутніх фахівців розглядається здебільшого фрагментарно – у контексті естетичного виховання, розвитку художнього мислення або культури сприйняття. Недостатньо розробленими залишаються питання системного підходу до формування естетичної свідомості, а саме у процесі професійної підготовки майбутніх дизайнерів.

Аналіз наукових джерел враховує визначення поняття «система», принципів загальної теорії систем у словникових джерелах, зарубіжними та українськими науковцями (Л. фон Берталанфі, Т. Парсонс, Н. Луман, Дж. Р. Форрестер, П. Б. Чекленд, Б. Банаті, Фр. Емері, М. Месарович, О. Івахненко, В. Кошманенко та ін.). Загальною рисою підходів учених є створення логіко-концептуального та математичного апарату системних досліджень, що дозволяє застосовувати єдині принципи до аналізу найрізноманітніших об'єктів – від технічних до педагогічних.

Дослідження системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки – це проблема, яка безпосередньо пов'язана з педагогічною системою. У вітчизняній науці такі питання розглядалися низкою провідних українських педагогів (С. Вітвицька, Н. Сидорчук В. Прошкін та ін.). Окремим доробком вважаємо дослідження педагогічних систем у межах наукової школи педагогіки та психології освіти ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка» у працях вчених (С. Бадер, О. Караман, М. Починкова, Я. Юрків).

Проблеми професійної підготовки дизайнерів досліджували українські вчені (В. Бутенко, М. Пічкур, В. Прусак, С. Чирчик, В. Фурса та ін.), у працях яких представлено зміст, структура, технології у контексті сучасних освітніх парадигм, формування професійної компетентності, розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців. Естетичну свідомість як компонент естетичної культури майбутніх дизайнерів представлено у роботах Є. Антоновича, Л. Оршанського, В. Томашевського та ін.

Мета статті – теоретично обґрунтувати систему формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки. Відповідно до мети дослідження визначаються наступні завдання: виокремлення з загальної теорії систем тих положень, що дозволяють найповніше описати процес формування естетичної свідомості; схарактеризувати основні компоненти системи формування естетичної свідомості у процесі професійної підготовки.

Методологія та методи дослідження. Дослідження ґрунтується на системному підході, що передбачає визначення системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки, її теоретичне обґрунтування, формулювання висновків та перспектив досліджень. Для реалізації мети використано комплекс методів: аналіз та систематизацію наукових джерел, термінологічний аналіз, узагальнення та систематизацію результатів щодо обґрунтування системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки.

Результати та дискусії. Теоретичне обґрунтування педагогічної системи, орієнтованої на формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів, передбачає аналіз змісту та сутності базових понять, які становлять методологічне підґрунтя для її подальшого моделювання та практичної реалізації.

Поняття «система» (від дав.-гр. σύστημα – ціле, складене із частин; поєднання) посідає вагоме місце в науковій традиції, зокрема в контексті аналізу професійної підготовки. У словникових джерелах поняття «система» визначається кризь призму взаємодії, структурної цілісності та цілеспрямованості як:

- порядок, зумовлений правильним розташуванням частин, сукупність принципів, покладених в основу певного вчення [8, 707];
- єдність елементів, що перебувають у закономірних зв'язках та взаємодії, де якісні характеристики елементів формують зміст системи, а структура визначається типами зв'язків між ними [5];
- упорядкована сукупність взаємозалежних компонентів, що функціонують як єдине ціле для досягнення певної мети [3].

Отже, у словниковому визначенні система трактується як впорядкована сукупність взаємозалежних компонентів, пов'язаних між собою стійкими зв'язками, що формують її структуру.

Загальна теорія систем визначається як міждисциплінарна галузь наукового знання, що вивчає фундаментальні властивості систем як цілісних утворень, а також закономірності їх будови, функціонування, поведінки, становлення та розвитку; створює необхідний концептуальний, логічний і математичний апарат для моделювання функціонування будь-яких систем незалежно від їхньої природи [4].

Варіант загальної теорії систем був запропонований Л. фон Берталанфі як ідея про існування спільних закономірностей функціонування фізичних, біологічних і соціальних об'єктів. Основною ідеєю теорії є визнання ізоморфізму законів, які регулюють функціонування різних систем. У межах загальної теорії систем були запропоновані й розвинуті підходи, що дозволяють аналізувати складні організовані утворення. Упродовж XX–XXI століть наковці з різних галузей знань – біології, хімії, математики, кібернетики, інформатики, педагогіки, соціології, філософії тощо також зробили значний внесок у розгляд теорії систем: П. Б. Чекленд (*Soft Systems Methodology*); Б. Банаті (теорія системного мислення); Фр. Емері (відкрита система); М. Месарович (модель багаторівневого планування); О. Івахненко (метод групової обробки даних – GMDH); В. Кошманенко (математична модель конфліктної динаміки та спектральні методи опису взаємодії складних систем). Загальною рисою підходів учених є створення логіко-концептуального та математичного апарату системних досліджень, що дозволяє застосовувати єдині принципи до аналізу найрізноманітніших об'єктів – від технічних до педагогічних. Застосування принципів загальної теорії систем стає підґрунтям для обґрунтування цілісної системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів.

У межах нашого дослідження система розглядається з використанням системного підходу. О. Вознюк підкреслює, що цілісно-системний підхід передбачає дотримання низки принципів, необхідних для формування творчої особистості, зокрема: визнання унікальної цінності кожної особистості; флюктуаційного характеру творчого мислення; суперечностей, що супроводжують розвиток творчих здібностей; дисипативного (самоорганізованого) характеру розвитку, заснований на синергетичних засадах; узгодженого темпу формування творчих здібностей; відкритої сенситивності, що відображає чутливість особистості до впливів, які стимулюють її творче зростання [1, 40–43].

Враховуючи, що формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів відбувається у процесі професійної підготовки, розгляд системи звужується до педагогічної системи. У цьому контексті педагогічна

система постає як особливий тип системи, що має цілісну організацію взаємодії суб'єктів педагогічного процесу, структурну впорядкованість і спрямована на досягнення освітніх цілей шляхом цілеспрямованої взаємодії її компонентів.

Педагогічна система – це сукупність взаємопов'язаних компонентів педагогічного процесу, які становлять цілісне утворення і забезпечують досягнення мети навчання, виховання та розвитку особистості [2, 253]. У загальному розумінні вона постає як організована взаємодія суб'єктів освітнього процесу, спрямована на досягнення спільної педагогічної мети. Педагогічна система характеризується структурною впорядкованістю, цілеспрямованістю, динамічністю та здатністю до саморозвитку. Її розглядають на трьох рівнях: макрорівні (державна та регіональні системи освіти), мезорівні (діяльність освітніх закладів і соціальних інституцій) та мікрорівні (локальні системи взаємодії викладачів і студентів).

На підставі аналізу досліджень, що репрезентовані у працях науковців, можна визначити провідні *ознаки* (властивості) системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки: *ціннісна орієнтованість*, яка фокусує діяльність системи на формуванні цінностей, що система висуває до суб'єктів; *цілеспрямованість* передбачає наявність провідної мети – формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів. Мета задається системою, конкретизується на різних рівнях (макро-, мезо-, мікрорівнях) і слугує основою для визначення змісту, технологій та очікуваних результатів; *цілісність* виявляється у глибокому взаємозв'язку між усіма компонентами системи, де зміна одного з них призводить до трансформації інших, а відтак – і всієї системи загалом; *емерджентність* передбачає, що нові якості системи не зводяться до суми її складових; *структурність* забезпечується сталими зв'язками між елементами системи, що дозволяє описувати її через структурні компоненти та визначати логіку їх взаємодії; *ієрархічність* відображає місце системи формування естетичної свідомості у загальній системі професійної підготовки майбутніх дизайнерів, а також підпорядкованість між її підсистемами; *динамічність* передбачає, що система має змінну природу, зазнає постійних процесів виникнення, становлення, розвитку, трансформації та, за певних умов, припинення свого функціонування; *відкритість* системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів виявляється в її безперервній взаємодії з іншими системами, які прямо чи опосередковано впливають на її розвиток і викликають певні зміни, при цьому вона зберігає свої ключові характеристики та основні якості в умовах відкритого соціокультурного простору; *надійність* проявляється у здатності функціонувати навіть при збої окремих елементів; *синергетичність* виявляється у здатності системи до самоорганізації, саморозвитку, виходити на новий

рівень розвитку, навіть за умов зовнішнього впливу чи внутрішніх зрушень; *адаптованість*, що означає здатність компонентів системи узгоджено функціонувати в умовах освітніх, культурних, професійних змін, забезпечуючи гнучкість і ефективність процесу формування естетичної свідомості; *концептуальність* визначається наявністю обґрунтованої системи уявлень і підходів щодо мети, сутності та шляхів досягнення цілей досліджуваного об'єкта; *життєздатність* означає здатність до виживання й адаптації в умовах змінного середовища.

У дослідженнях педагогічних систем особливу увагу приділяють структурним та функціональним компонентам, які перебувають у тісній взаємодії та взаємозумовленості й підпорядковані досягненню педагогічної мети. В. Прошкін розглядає структуру системи як таку, що відображає найбільш суттєві зв'язки між компонентами та підсистемами, які залишаються стабільними в умовах змін і забезпечують цілісність системи та збереження її ключових властивостей. Усі елементи педагогічної системи пов'язані між собою як прямими, так і зворотними зв'язками [7, 7–12]. Н. Сидорчук зазначає, що структурні та функціональні елементи педагогічної системи – це елементи найбільш значущі, які зумовлюють досягнення очікуваного кінцевого результату, що повинно бути закладено в самій системі, у всі її підсистеми, щоб кінцевий і проміжний результати були позитивними [8]. С. Вітвицька зазначаючи, що педагогічна система включає як структурні, так і функціональні компоненти, підкреслює їх взаємопов'язаність між собою через систему прямих і зворотних зв'язків, що забезпечує цілісність і керованість системи. До структурних компонентів відносяться: суб'єкт, об'єкт педагогічного впливу, предмет їх спільної діяльності, цілі навчання і виховання та засоби педагогічної комунікації. Функціональні компоненти, у свою чергу, відображають динаміку педагогічної системи, засвідчуючи її здатність до розвитку, адаптації та трансформації в умовах змін освітнього середовища [6, 27].

У межах дослідження *система формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки визначається як цілісна, взаємозумовлена, упорядкована структура компонентів (ціле-результативного, суб'єкт-суб'єктного, середовищного, змістового, технологічного)*, які функціонують у взаємодії з соціокультурним середовищем, забезпечуючи ефективне впровадження естетичних і педагогічних стратегій у професійну підготовку майбутніх фахівців. Стисло схарактеризуємо основні структурні компоненти системи:

- *ціле-результативний компонент* визначає мету, завдання та результати, які перебувають у тісному взаємозв'язку. Метою є формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів, а результатом – підвищення рівня її сформованості;

- *суб'єкт-суб'єктний компонент* охоплює учасників процесу формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів;
- *середовищний компонент* репрезентує сукупність внутрішніх і зовнішніх ресурсів, що сприяють формуванню естетичної свідомості майбутніх дизайнерів;
- *змістовий компонент* віддзеркалює зміст (ціннісно-мотиваційний, когнітивний, емоційно-перцептивний, діяльнісний та рефлексивний) компонентів естетичної свідомості майбутніх дизайнерів;
- *технологічний компонент* включає систему технологій у єдності їх форм і методів, які застосовуються на всіх етапах формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки.

Продовжуючи характеристики системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів, доцільно виокремити її *функції*, що забезпечують стратегічне спрямування системи.

До основних функцій системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки віднесено: *аксіологічна, особистісно-розвивальна, соціокультурно-адаптивна, коригувальна, інтегруюча*. Кожна з означених основних функцій конкретизується у межах відповідних структурних компонентів системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки. Розглянуті функції не є остаточно вирішальними, можуть бути взаємо проникаючими, доповнювати одна одну. Важливо підкреслити, що в залежності від особистісного погляду дослідника, мети дослідження, характеру функціонування педагогічної системи і розуміння самої категорії «функції педагогічної системи» можливе інше бачення функційної системи.

Висновки. Таким чином, система формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів в процесі професійної підготовки розглядається як впорядкована цілісність взаємопов'язаних структурних і функційних компонентів, які перебувають у тісній взаємодії та взаємозумовленості й підпорядковані досягненню педагогічної мети. Структура системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів, у взаємодії суб'єктів, що включає ціле-результативний, суб'єкт-суб'єктний, середовищний, змістовий, технологічний компоненти, а також тісні міжкомпонентні зв'язки, забезпечує ефективне її функціонування. Теоретичне обґрунтування слугує підґрунтям для подальшого педагогічного моделювання й представлення структурно-функційної моделі системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки.

Література

1. Вознюк О. В. Цілісно-системний підхід до аналізу педагогічної творчості. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2010. № 52. С. 40–43.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь. 1997. С. 205.
3. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Йолон П. Загальна теорія систем. *Філософський енциклопедичний словник* / гол. ред. В. І. Шинкарук; Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України. Київ : Абрис, 2002. С. 218.
5. Йолон П. Система. *Філософський енциклопедичний словник* / гол. ред. В. І. Шинкарук; Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України. Київ : Абрис, 2002. С. 583–584.
6. Моделювання професійної підготовки фахівців в умовах євроінтеграційних процесів : монографія / за ред. С. С. Вітвицької. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2019. 304 с.
7. Прошкін В. В. Педагогічна система як предмет наукового дослідження. *Теоретичні і методологічні проблеми неперервної професійної освіти. Серія: Педагогічні науки*. 2015. Вип. 4 (45). С. 7–12.
8. Сидорчук Н. Г. Основні тенденції розвитку системи професійно-педагогічної підготовки студентів університету в контексті вимог єдиного європейського освітнього простору. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2004. № 18. С. 96–99.
9. Система. *Словник української мови (СУМ)*. URL: <https://sum.in.ua/s/systema>
10. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ: Головна редакція УРЕ, 1985.

References

1. Vozniuk, O. V. (2010). Tsilisno-systemnyi pidkhid do analizu pedahohichnoi tvorchosti [A holistic and systemic approach to the analysis of pedagogical creativity]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka – Bulletin of the Ivan Franko Zhytomyr State University* 52, 40–43 [in Ukrainian].
2. Honcharenko, S. U. (1997). Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary] Kyiv : Lybid [in Ukrainian].
3. Kremen, V. H. (Ed.). (2008). Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].
4. Yolon, P. (2002). Zahalna teoriia system. [General Systems Theory.]. *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk – Philosophical Encyclopedic Dictionary*. Kyiv : Abrys [in Ukrainian].
5. Yolon, P. (2002). Systema. [System]. *Filosofskyi entsyklopedychnyi slovnyk – Philosophical Encyclopedic Dictionary*. Kyiv : Abrys [in Ukrainian].
6. Vitvytska, S. (2019). Modeliuvannya profesiinoi pidhotovky fakhivtsiv v umovakh yevrointehratsiinykh protsesiv : monohrafiia. [Modeling of professional training of specialists in the context of European integration processes: monograph]. Zhytomyr : Vyd. O. O. Yevenok [in Ukrainian].
7. Proshkin, V. V. (2015). Pedahohichna systema yak predmet naukovoho doslidzhennia [The pedagogical system as a subject of scientific research]. *Teoretychni i metodolohichni problemy neperervnoi profesiinoi osvity. Seriia: Pedahohichni nauky – Theoretical and methodological problems of continuing professional education. Series: Pedagogical sciences*, 4(45), 7–12 [in Ukrainian].
8. Sydorchuk, N. H. (2004). Osnovni tendentsii rozvytku systemy profesiino-pedahohichnoi pidhotovky studentiv universytetu v konteksti vymoh yedynoho yevropeiskoho

osvitnoho prostoru. [Main trends in the development of the system of professional and pedagogical training of university students in the context of the requirements of a single European educational space.]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka – Bulletin of Ivan Franko Zhytomyr State University*, 18, 96–99. [in Ukrainian].

9. Systema. [System]. *Slovnnyk ukraïnskoi movy (SUM) – Ukrainian movie dictionary (UMD)*. Retrieved from <https://sum.in.ua/s/systema> [in Ukrainian].

10. Melnychuk, O. (1985). *Slovnnyk inshomovnykh sliv* [Dictionary of the Ukrainian Language]. Kyiv: Holovna redaktsiia URE, 1985. [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті теоретично обґрунтовано систему формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки. Підкреслено, що актуальність дослідження зумовлена необхідністю гуманізації дизайнерської освіти в умовах технологізації сучасного освітнього процесу, коли увага часто зосереджується на технічних аспектах підготовки, що звужує гуманітарний і естетичний зміст навчання. Визначено, що у наукових працях формування естетичної свідомості розглядається переважно фрагментарно – у контексті естетичного виховання, художнього мислення або розвитку культури сприйняття, тоді як системний підхід до цього процесу у професійній підготовці дизайнерів залишається недостатньо розробленим.

Метою статті є теоретичне обґрунтування системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки. У результаті дослідження уточнено зміст поняття «система формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів» як впорядкованої цілісності взаємопов'язаних структурних і функційних компонентів, спрямованих на досягнення педагогічної мети у професійній підготовці. Розкрито структуру системи, що включає ціле-результативний, суб'єкт-суб'єктний, середовищний, змістовий і технологічний компоненти, між якими існують тісні взаємозв'язки, що забезпечують ефективне її функціонування. Визначено основні функції системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки: аксіологічна, особистісно-розвивальна, соціокультурно-адаптивна, коригувальна, інтегруюча. Кожна з означених основних функцій конкретизується у межах відповідних структурних компонентів системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки.

Наукова новизна дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні педагогічної системи формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів як цілісної, взаємозумовленої структури, що інтегрує естетичні, аксіологічні та професійно-освітні засади підготовки фахівців. Теоретичне обґрунтування створює підґрунтя для подальшого педагогічного моделювання та розроблення структурно-функційної моделі формування естетичної свідомості майбутніх дизайнерів у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: система, загальна теорія систем, педагогічна система, естетична свідомість, майбутні дизайнери.

Дата надходження статті: 30.10.2025

Дата прийняття статті: 25.11.2025

Опубліковано: 29.12.2025